

י"ו ל ע"י בית הוראה עץ חיים | בנשיאות הרב חיים קאהן שליט"א | גליון שע"ה

לז"נ האישה החשובה מרת מינדל בת ר' משולם זאב הארטשטיין ע"ה

מעשה שהיה

אם תעזבני

הרב אריה ליכטנשטיין
עומדים לסגור
שידוך עבור
בנינו שיחי',
אנחנו נוסעים ללונדון - היה זה ברוך שבישר
זאת למנחם.

מזל טוב! הרבה הרבה נחת! - ענה מנחם שלא
הבין כל כך מדוע מתקשר אליו ברוך לבשרו על
כך.

הוא בקושי מכיר אותו. סך הכל הוא שוכר
ממנו את מעון הקיץ שלו בכל שנה למחצית
הראשונה. לא היו להם קשרים כל שהם מעבר
לכך.

ברוך שהרגיש בתמימתו של מנחם החל לגמגם
מעט - אהה... זאת אומרת שאנחנו עוזבים
מחר את מעון הקיץ ששכרנו. שבוע לפני תום
השכירות...

נו... מה אפשר לעשות? ברוך ה' שזה קורה
גבלל נסיבות כאלה ולא חלילה אחרות...

וכי אצטרך לשלם על כל המחצית בזמן
שאשתמש בבית רק למשך שלושה שבועות
ולא יותר?

...

כבר מספר שנים שברוך מיודעינו שוכר את
מעון הקיץ של מנחם למשך המחצית הראשונה
של ימי הקיץ.

אמנם בדרך כלל יחסיהם טובים. ברוך משלם
את כל הכסף עוד לפני הקיץ.

השנה, כנראה שמצבו הכלכלי של ברוך אינו
טוב כל כך, אשר על כן הוא שילם לפני הקיץ רק
מחצית מהסכום והבטיח שמיד בסיום המחצית
הראשונה הוא ישלם את שאר המעות לידי
של מנחם.

עתה, שברוך הודיע למנחם כי עוזב את הבית
בשבוע האחרון של המחצית הראשונה, נלחץ
מנחם.

הרי המעות עדיין ביד ברוך. מי יודע אם יוכל
להוציא ממנו?

הוא שלח את שאלתו אל בית ההוראה.

למחרת חיכתה לו התשובה כדלהלן:

בנידון שאלתך אודות שוכר שנאלץ לעזוב לפני

פסקי דינים

דיני חובל - ב' הרב חיים קאהן שליט"א

לחבול בעצמו ולהרשות אחרים

כבר התבאר שאסור לחבול ולהכות בדרך נציון או בזיון והעושה
כן עובר על הלאו של 'לא יוסיף'^[1].

כתבו הפוסקים שאסור לאדם לחבול בעצמו^[2], יש שכתבו
שהאסור מדאורייתא, שהזיהה התורה על שמירת הגוף
והנפש^[3], ויש שכתבו שהאסור דרבנן^[4]. (יש שכתב שמותר
לחבול בעצמו^[5]).

החובל חבירו ברשותו, יש שכתבו שעובר על 'לא יוסיף'^[6] ויש
שביאר בזה שאסור להכות את חבירו אפילו נתן לו רשות
להכות^[7], שאין לאדם רשות על גופו להכותו כלל^[8], ויש שכתבו
שאינו עובר על הלאו^[9].

אב, מלמד, אפוטרופוס

מותר לאדם להכות למי שברשותו הכאה קלה, כי טובתו של זה
מוטלת עליו, שלכן אם הוא רבו שחובתו

ללמדו תורה אם כוונתו לטובת המוכה רשאי להכותו, אבל לא
יכנו במקל או שבט אלא ברצועה קטנה במכה שלא יזקק^[10].

אביו שחייב לחנכו אפילו אינו חינוך לתורה ומצות, או ללמדו
אומנות אם רואה שהדבר נחוץ מותר להכותו להדריך אותו
בדרך ישרה ובכלל זה דברים לטובת האב שבניו מצויים לשמוע
בקולו^[11] (ומכ"ש להפרישו מאיסור, כפי שיבואר להלן^[12]), אבל
לא יכנו מכת אויב ואכזרי^[13]. כל זה בבנו הקטן^[14] אבל את

בנו הגדול (ראה גדרו בהערה) אסור בכל אופן להכותו, והיו מנדין
את אביו שעבר על ולפני עור לא תתן מכשול^[15], (ויש שכתב שגם

היו מנדין אותו אם מכה את בנו הקטן יותר מדאי^[16]).

היתום שברשותו^[17], שחובתו לחנכו ולדאוג לטובתו דינו כבנו
שרשאי להכותו, אבל אם הענישו יותר מהצורך עובר על 'תום
לא תענון'^[18].

כל האמור כשלא שומעים להם ומכים אותם לטובתם שרשאים
להכותם, אבל אם שומעים להם אסור להם להכות כמו שאסורים
להכות אחרים, ואם הכו עוברים על איסור תורה^[19]. לפיכך מלמד
שחובט יותר מדאי מעבירים אותו ועובר על לא תעשה כי מאחר
שמכה שלא ברשות
הוא כמכה אחד משאר
ישראל^[20].

האם מותר למלמד, הורה או אפוטרופוס להכות את מי שברשותו

נראה כי לפי טבע הילדים
(והחניכים) בזמננו, יש
לשקול היטב בדרכי
החינוך את המתאים
והמתקבל על ליבם של
ילדים ותלמידים, שלא
יהיה ח"ו יוצא שכרו
בהפסד.

משרת

משרתו שחייב לשרתו דינו כאחר שאינו ברשותו ואסור להכותו
כשאינו שומע לו אא"כ התנה עמו מתחילה שאז הוא לטובתו
שרוצה שישכרוהו ומותר להכותו, ומ"מ רשאי המשרת לחזור בו
מתנאי זה באמצע השכירות, כדין פועל שיכול לחזור באמצע,
ועוד שבתנאי הגוף לא מועילה מחילה שלא יוכל לחזור בו^[21].
מאידך, מאחר שהוא ברשותו אם ראה בו שעושה דבר עבירה
רשאי להכותו ולייסרו להפרישו מאיסור ואין צריך להביאו
לבי"ח^[22].

[1] הרמב"ם הל' חובל ומזיק פרק ה' הל' א', ש"ע סי' ת"כ סעיף א', גליון שע"ד. [2] משנה ב'ק צ"ב א' ע"פ שאינו רשאי פטור, וכ"כ סו"ר סי' ת"כ סעיף כ"א, וראה ש"ע סי' ת"כ סעיף ל"א, אבל הרמב"ם שם כתב 'אסור', וראה תוס' שם צ"א ב' ד"ה החובל (ועוד ראשונים), בביאור לשון פטור. [3] ראה ש"ך י"ד סי' רל"ו ס"ק ג' שהאסור דאורייתא, והוא ע"פ ב"ק צ"א ב' וילפינו התם מהפסוק 'וכפר עליו מאשר חטא על הנפש' (אבל מ"מ כיון שאינו מפורש בקרא השבועה חלה עליו, וראה גר"א שם ס"ק ו'). וראה תוס' שבועות ל"ו א' ד"ה ושומר שהלאו נכלל בפסוק 'ושמור נפשך מאוד' (וכ"ה בתומים סי' כ"ו ס"ק א' וערוך השולחן סי' ת"כ סעי' מ"ג) או שהלאו נכלל בפסוק 'ושמרתם מאוד לנפשותיכם' (וכ"ה בשר"ת חוות יאיר סי' קס"ג ובמעשה רוקח על הרמב"ם שם), ועיי"ש בהגהות מצפה איתן, וע"ע בש"ד חמד מערכת א' אות מ"א ובפאת השדה כללים אות מ' אריכות בכל זה. [4] ראה לחם משנה הל' דעות פרק ג' הל' א' לדעת הרמב"ם בביאור הסוגיות. [5] הרמ"ה הובא בטור שם שהמשנה הנ"ל אינה הלכה, ועיין ב"י שם. והב"ח ביאר דעתו ע"פ שבועות ח' א' עיי"ש, אבל סתימת הפוסקים שאסור, אכן הגר"פ בכיאר על הרס"ג מצוה מ"ז ע"מ מ"ח ד"ה והרי, כתב שדעת הרי"ף והרא"ש שמוותר לחבול בעצמו, וע"ע כנה"ג סי' ת"כ הגב"י י'. [6] שו"ת הריב"ש סי' תפ"ד. [7] וראה תוס' ב"ק צ"א ב' ד"ה אלא האי תנא, שלדעה זו אסור אפילו לצורך. [8] שו"ת ד"ה דני נזקי גוף ונפש סעיף ד', במכה חבירו, ולהעיר הגם שהגדרה זו מתאימה אף לחובל בעצמו כתב דין זה רק הלקו בהלכות שמירת גוף ונפש הל' י"ד ליהור גופו שלא לאבדו ולא להזיקו. [9] שו"ת מהר"ב"ח קונטרס הסמיכה דף ק"א ד"ה עוד אני אומר (ובש"ד חמד פאת השדה הנ"ל כתב שאולי דעתו לחלק בין חובל בעצמו שאסור ורק להכות בעצמו מותר), ומנחת חינוך מצוה מ"ח אות ג' מסברת עצמו, אבל הגר"פ על הרס"ג מ"ז (עמ' מ"ה והלאה) תמה מאוד מסנהדרין פ"ד ב' ב' שו"ת א"ט מותר לרפאות אביו מבואר שהחובל בחבירו בשוגג כשרוצה לרפאותו עבר על שגגת לאו הגם שאינו דרך נציון או בזיון אך המנ"ח שם כפי הנראה יישב טענה זו, והאחרונים האריכו, ועוד יבוא יותר. [10] י"ד סי' רמ"ה סעיף י' ע"פ ב"ב כ"א א' וברש"י שם ד"ה לא תמחיה, ומהרש"א שם כתב לבר' ז' לא תמחיה בכח אלא ברצועה קטנה בערקתה דמסאנא, ולא יכנו בכח כמו לבן י"ב, וראה פתחי תשובה סי' תכ"ד סק"ד ובי"ד סי' רמ"ה ס"ק ד' אם הזק, [11] שו"ת י"ד סעיף ט"ו, ומהרש"א שם. וה"ה אמו רשאית בכל האמור לעיל שהרי הוא אף ברשותה, ואם אינו מוטל עליו כנון י"ד של אדם אחר אסור להכותו, אא"כ להפרישו מדבר שאסור לעשות מדינא (אבל לא מדין חינוך, שרק על אביו או ב"ד מוטל לחנכו). [12] ראה או"ח סי' רמ"ג. [13] ראה חיי אדם כלל ס"ו סעיף א' שאב לא יכנו מכות אכזריות כמו השוטמים, כלומר אנשים סכלים, ומשמע מדבריו שלעומת מלמד מותר לאב להכותו בשבט (בלי אכזריות) כנאמר חושן שבטו וכי וע"ע חכמת אדם כלל ק"ד סעיף ט"ו, ובשו"ת אגרות משה י"ד ח"א סי' ק"מ מחדש שמצוה על האב שכמכה את בנו על העבר שלא למד, כדי שיראה שעונשים על זה. [14] עיין כתובות נ' א' ד"ה יורד, משמע שרק מגיל י"ב והלאה, ואיירי המשך הערות בעמוד ב'

תום תקופת השכירות:

שכירות בית, נחשבת בעצם לקנייתו למשך זמן זה. על כן, השוכר חייב לשלם לבעלים עבור כל התקופה ש'קנה' מהם, אף אם לא נשתמש בכולה.

עם זאת, השוכר אינו יכול למנוע מהבעלים להשכיר את הבית לאחרים כשאינו שם, מאחר ואינם חפצים שביתם יהיה נטוש (רמ"א - חושן משפט, סימן שט"ז סעיף א').

...

כיון שכך, אף מנחם לבית הכנסת ותלה שם מודעה וזה תוכנה:

מעון קיץ משוכלל ומפואר להשכרה לשבוע הבעל"ט.

לא עברו להם מספר דקות וכבר נתקבל אצלו שיחת טלפון.

היה זה ידידיה, אחד ממתפללי בית הכנסת.

- ר' מנחם! האם אוכל לשכור ממך את מעון הקיץ לשבוע הקרוב?

על אתר סיכמו הצדדים על שכירות הבית.

...

ר' ידידיה הנ"ל שכינו של ברוך הוא. לאחר שנסגר השידוך של בנו של ברוך, הוא התקשר לברכו בברכת 'מזל טוב'.

הוא גם סיפר לו שהוא שוהה עתה במעון הקיץ של מנחם, אותו עזב ברוך לצורך נסיעתו ללונדון.

הוא לא הבין מדוע ברוך כל כך שמח לשמוע שמנחם מצא שוכר אחר תחתיו.

לתמיחתו, הסביר לו ברוך - **כך לא אצטרך לשלם על השבוע שלא השתמשתי בבית בסופו של דבר!**

...

אך מנחם לא חשב לוותר על תשלום השכירות של ברוך. לדידו, מה לברוך עם מה שהוא הצליח להרוויח עוד כמה דולרים?

- הרי בין כך הוא לא יכול היה להשכיר את מעון הקיץ לאחרים! אסרתי עליו זאת מפורשות! אם הייתי רוצה, זה היה נשאר ריק והוא היה צריך בין כך לשלם את המחיר המלא! - טען מנחם.

ושבו, הם הפנו את שאלתם לבית ההוראה. וזה תוכן התשובה שנתקבלה:

כפי שכבר נכתב אליכם, שכירות בית, נחשבת בעצם לקנייתו למשך זמן זה. על כן, השוכר חייב לשלם לבעלים עבור כל התקופה ש'קנה' מהם, אף אם לא נשתמש בכולה. עם זאת, השוכר אינו יכול למנוע מהבעלים להשכיר את הבית לאחרים כשאינו שם, מאחר ואינם חפצים שביתם יהיה נטוש (רמ"א - חושן משפט, סימן שט"ז סעיף א').

אלא שנחלקו הפוסקים מי מקבל את מעות השכירות של השני, הבעלים או השוכר.

יש מהפוסקים שכתב שאם השוכר הראשון שילם כבר את מחיר כל התקופה לבעלים, שוב אין השוכר הראשון יכול לבקש את מעות השכירות של השני. אך כל זמן שעדיין לא פרע, ישמשו מעותיו של השני כפירעון בעבור הראשון וינוכה סכום זה מחובו (סמ"ע שם סק"ג).

ההיגיון שבדבר, כאשר השוכר הראשון עדיין לא שילם, הרי שעדיין לא ניתק את עצמו מהבית ורוצה לעמוד בשכירותו. מה שאין כן, אם כבר שילם ועזב, הרי שאין לו עוד מאומה בבית (אגרות משה - חושן משפט, חלק א' סימן ע"ד בביאורו לשיטת הסמ"ע).

אך אחרים נחלקו וסוברים שאף אם הראשון פרע כבר שכירותו, מכל מקום המעות שבאו מיד השני שייכים אליו. שהרי הבית ברשותו הוא לתקופה זו (בית יוסף - חושן משפט, סימן ש"ב וקצות ונתיבות סימן שט"ז סק"ב).

למעשה, הוא ספיקא דדינא ויחלקו המעות ביניהם (אגרות משה שם).

לכאורה בנידון שאלתכם, כיון שהשוכר עדיין לא פרע את השכירות של השבוע שממנו נעדר לבסוף ונמצא שוכר אחר, הרי שאינו מתחייב בתשלום השכירות של אותו השבוע.

אמנם, כיון שבהסכם השכירות נאמר שהשוכר אינו יכול להשכיר לאחרים את הבית, יש מקום לומר שכל המעות ילכו לבעלים, שאין לשוכר הראשון שום זכות וכוח בשכירות השניה (עיין נתיבות שם ופתחי תשובה סימן שט"ז סק"ב וראה בקו ההלכה גליון קס"א).

אורח

אנו קבוצת בחורים ששכרה חדר בבית מלון בבין הזמנים. שאלה: האם מותר לנו לצרף אלינו בחור נוסף שישי עם שק שינה על הריצפה ללא

בקשת רשות מבעל המלון? רבים עושים זאת, וברצוננו לברר האם זה מותר.

תשובה: דבר זה תלוי בדעתו של בעל המלון, האם מתיר הוא התנהגות זו.

באם יש סיבה להאמין כי בעל המלון יודע מכך ובוחר להעלים עינו מכך - אזי מותר לעשות זאת. אך אם מסתבר שהוא אינו מסכים לזאת, כגון שבהזמנת החדר מבררים הסוכנים כמה בני אדם ילוננו בחדר ומוסיפים להזהיר שכל אדם נוסף יגבה עבורו תשלום וכדו' - אזי אסור לעשות זאת. אם עשיתם זאת, עליכם לשלם עבור כך.

זו סוגיא ידועה (בבא קמא דף כ"א-כ"ב) העוסקת בדינו של ה'דר בחצר חבירו שלא מדעתו. לעיתים נדרש הוא לשלם על מגוריו ולפעמים לא.

כאשר 'זה נהנה' - שאלמלא נכנס הדייר לחצר זו היה עליו לשכור חצר אחרת, 'זה חסר' - שבעל החצר מבקש להשכיר חצר זו עבור תשלום, 'חייב' (שלחן ערוך - חושן משפט, סימן שס"ג סעיף ו').

באם 'זה לא נהנה' - שלא היה שוכר דייר זה חצר אחרת, אך 'זה חסר' וכן"ל שמבקש הוא להשכיר את חצירו, נחלקו בכך הראשונים. הלכה אנו מחייבים, כיון שסוף סוף נהנה דייר זה מחסרונו של הבעלים (שם).

במקום ש'זה נהנה' - שהיה שוכר חצר אחרת תמורת זו, 'זה אינו חסר' - שבעל החצר אינו מבקש להשכיר חצר זו, פטור הדייר מלשלם על המגורים. אמנם, אם גרם איזה שהוא חסרון לבעלים, ואפילו קטן ביותר, אזי נדרש הוא לשלם את מחירה המלא של השכירות (שם סעיף ז').

יש מהראשונים שכתבו שב'זה נהנה זה אינו חסר' נפטר הדייר מלשלם רק באם נהנים הבעלים ממגוריו בחצרם. שמשמר את החצר במגוריו, דואג לבדק הבית ומונע ממיזקיין לבא בשעריו. לפי זה, כאשר הבעלים אינם נהנים מכך, כגון שיש כבר אחרים שגרים בחצר זו, אזי חייב הדייר לשלם על המגורים ואף אם הבעלים 'אינו חסר' (רשב"א בבא קמא דף כ"א סק"ז שכתב להיפך, וראה דברי גאונים כלל ק"ד בנתיבות חידושים סימן קנ"ד סק"ז שכתב להיפך, וראה דברי גאונים כלל ק"ד אות ל"ח וש"ת אבן שםן קמ"ב).

ויש שנחלקו ופטרו את הדייר בכל אופן (רא"ש בבא קמא פרק ב' סימן ו' ועיין שו"ת שמחת יום טוב סימן כ"ח).

לפי זה היה נראה, שכל שלא יגרם אותו בחור נוסף שבא עמכם למלון שום חסרון להבעלים אלא רק ילון עמכם, נחשב זה 'זה נהנה זה אינו חסר' שפטור לדעת הרבה מהפוסקים. שהרי לא ניתן להשכיר לאחרים את החדר שבו אתם שוהים.

עם זאת, כאשר בעל המלון מגלה את דעתו כי אינו מסכים לזאת - חייב אותו בחור נוסף בתשלום. גם ב'זה נהנה זה אינו חסר' יכול הבעלים להודיע מראש כי אינו מסכים (שלחן ערוך - חושן משפט, סימן שס"ג סעיף ו'). אמנם, עיין בנחלת דוד - בבא קמא דף כ"א). אנו לא כופים על בעל הבית להכניס אורחים ברשותו, ואם גילה דעתו חייב הדייר לשלם אפילו במקום שזה לא נהנה זה לא חסר (סמ"ע שם סק"ד).

העולה מכל האמור, לחייב את הבחור עבור לינתו במלון ואף אם לא נשתמש במאומה מלבד לינתו, מאחר והבעלים הביע את אי הסכמתו לכך (וראה בשו"ת אבני שוהם סימן צ"ט שמחשיב זאת כזה נהנה זה חסר, מאחר והבעלים גובים תשלום על דייר נוסף).

המשך ההערות מפסקי דינים

ללמדו תורה, וא"כ אין ללמדו להכותו בפתח מזה. [15] י"ד ט"ו ר"מ סעיף כ', וכתב הרמ"א דהיינו כ"ב או כ"ד שנה, וראה ש"ך ס"ק כ"א ושועה"ר הל' ת"ת פרק א' הל' ו', ובפתחי תשובה ס"ק י"ז כתב מהרש"ל קדושין פרק א' ס"ח שאם הוא נשוי נקרא גדול בעיני הבריות וכפי לשון בני אדם. [16] חידושי רע"א שם מפסקי תוס' מו"ק פרק ג' הובא במהריק"ש. אולם, בש"ס ויילנא בפסקי תוס' שם סי' ע"ו הגיהו המדפיסים גדול במקום קטן. והכי מסתברא עפ"י הסוגיא שם דף י"ז. [17] הן אם הוא אפטרופוס שמינהו ב"ד או עומד מאליו. [18] ראה רמב"ם הל' דעות פרק ו' הל' י'. [19] שועה"ר דיני נזקי גוף ונפש הל' ד'. [20] שועה"ר הל' תלמוד תורה פרק א' הל' י"ג. [21] שועה"ר דיני נזקי גוף ונפש סוף הל' ד'. [22] רמ"א סי' תכ"א סעיף י"ג. ופרטי להפריש מאיסור מי שאינו ברשותו יבואר להלן בע"ה.